

**DŮVĚRNÁ ZPRÁVA
O KARLU
HYNKU MÁCHOVI**

Miroslav Ivanov

Miroslav Ivanov

Byl český spisovatel a publicista, zabývající se především historií a literaturou faktu.

V roce 1948 odmaturoval na gymnáziu v Jaroměři. Rok pracoval v různých povoláních a poté začal studovat češtinu a dějepis na Univerzitě Karlově v Praze, kde promoval v roce 1953. Do roku 1960 byl asistentem na Filosofické fakultě UK. V šedesátých letech pracoval jako redaktor časopisu Hlas revoluce. V roce 1967 přešel na dráhu spisovatele z povolání. Věnoval se především kauzám z české historie - rukopisné spory, smrt Svatého Václava a další.

Byl dlouholetým předsedou Klubu autorů literatury faktu.

Důvěrná zpráva o Karlu Hynku Máchovi

Miroslav Ivanov, milovník literárněhistorických tajemství a záhad, nás ve své knize zavede po stopách jednoho z největších moderních českých básníků, autora proslulého Máje, Karla Hynka Máchy. Nastíní, jaký byl jeho život i poslední dny před smrtí, která přišla nečekaně a předčasně. Představí nám Máchu „důvěrněji“ jako nadaného, ale trochu roztržitého studenta právnické fakulty, horlivého vlastence, nadšeného ochotníka, vášnivého, vznětlivého a žárlivého milence. Co se odehrálo v osudných dnech a co bylo skutečnou příčinou Máchovy nenadálé smrti? Díky poutavé knize Miroslava Ivanova snad nejenže lépe poznáme básníkovu skutečnou tvář a povahu, ale také nahlédneme do jeho dopisů a tajných deníků, kterým Mácha svěřoval své intimní prožitky, zážitky z cest i každodenního života. Kniha obsahuje třináct kapitol o posledních dnech Máchova života, které autor sestavil na základě zjištěných faktů i vlastního bádání.

Miroslav Ivanov

Důvěrná zpráva o Karlu Hynku Máchovi

2015

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno. Používání elektronické verze knihy je umožněno jen osobě, která ji legálně nabyla, a jen pro její osobní a vnitřní potřeby v rozsahu stanoveném autorským zákonem. Elektronická kniha je datový soubor, který lze užívat pouze v takové formě, v jaké jej lze stáhnout z portálu. Jakékoliv neoprávněné užití elektronické knihy nebo její části, spočívající např. v kopírování, úpravách, prodeji, pronajímání, půjčování, sdělování veřejnosti nebo jakémkoliv druhu obchodování nebo neobchodního šíření je zakázáno! Zejména je zakázána jakákoliv konverze datového souboru nebo extrakce části nebo celého textu, umísťování textu na servery, ze kterých je možno tento soubor dále stahovat, přitom není rozhodující, kdo takového sdílení umožnil. Je zakázáno sdělování údajů o uživatelském účtu jiným osobám, zasahování do technických prostředků, které chrání elektronickou knihu, případně omezují rozsah jejího užití. Uživatel také není oprávněn jakkoliv testovat, zkoušet či obcházet technické zabezpečení elektronické knihy.

© Miroslav Ivanov - dědicové - c/o DILIA, 2015

© INDEART, 2015

www.indeart.cz

978-80-7519-030-7 (PDF)

Obsah

Důvěrná zpráva o Karlu Hynku Máchovi

PROLOG

- 1/ 24. října 1836, pondělí večer, Litoměřice
- 2/ 25. října 1836, úterý šest hodin ráno, Litoměřice
- 3/ 26. října 1836, středa poledne, Litoměřice
- 4/ 27. října 1836, čtvrtek ráno, Litoměřice
- 5/ 28. října 1836, pátek večer, Litoměřice
- 6/ 29. října 1836, sobota poledne, Litoměřice
- 7/ 30. října 1836, neděle dopoledne, Litoměřice
- 8/ 31. října 1836, pondělí večer, Litoměřice
- 9/ 1. listopadu 1836, úterý dopoledne, Litoměřice
- 10/ 2. listopadu 1836, středa ráno, Litoměřice
- 11/ 3. listopadu 1836, čtvrtek poledne, Litoměřice
- 12/ 4. listopadu 1836, pátek k večeru, Litoměřice
- 13/ 5. listopadu 1836, sobota, Litoměřice

EPILOG

PRAMENY A LITERATURA

AUTORSKÁ POZNÁMKA aneb Na okraj kondiciogramů

ČTĚTE ELEKTRONICKÉ KNIHY

PROLOG

Světnice je poměrně velká, asi tak pětkrát šest metrů. Směřem k silnici (a tedy i k řece, za kterou leží zříceniny hradu Týřova) má dvě starodávně vyhlížející okna. V sousední stěně jsou podobná, vedou na krytou pavlač, před lety tam bývaly stoly i židle a zdejší šenkýř se jistě zapotil, kdykoliv obsluhoval ve velké místnosti (kdysi to byl výčep), i hosty na zápraží.

Sedím u ohniště, plameny kreslí podivné siluety, bílé zdi dávno ztratily pach čepovaného piva, vzduch už není protkán chuchvalci kouře. Kolik generací prožilo svá pijácká léta v téhle místnosti... Zedník, který včera dělal sloupky ke vratům, vzpomínal, jak po první světové válce propil v naší hospodě v noci po odvodu všechny ušetřené peníze. Ráno jsem šel s prázdnou kapsou a s utrženou podrážkou. Zasmál se a v tom smíchu byl i nádech smutku, všechno minulo, zestárl, je na konci cesty.

Sedím u ohniště, nad hlavou dva zčernalé dřevěné trámy, pověsili jsme na ně několik džbánek, vždy otlučenou stranou ke dřevu. Taky mně ukazoval (o svačině, když jsme vypnuli míchačku), jak tu stávaly židle a stoly; poslední část lavice jsme ještě zachránili, je teď v kuchyni. Na zápraží na latích, které překrývaly spáry mezi dřevěnými trámy (chalupa je roubená), jsme objevili čárky; každá znamená jedno pivo - a bylo jich na stovky.

Kdyby tak šla vyvolat minulost, odvinout ji jako nit nebo provázek...

Tenkrát, v roce 1836, tu přebývala nouze s bídou. Pár ubohých domků kolem, hospoda jim kralovala jako jednooký mezi slepci. Chodilo se do ní z daleka, většinou dřevaři a občas nějaký ten forman, či vysloužilce nebo zatoulaný mládek, na Berounce bývalo dost mlýnů, velkých i malých.

Tenkrát, v roce 1836...

Sedím u ohniště a vím: kdysi tu byl Karel Hynek Mácha. V tomto domě, v této místnosti, pod těmito trámy. Přišel sem večer s kamarády, měl výstup s hostinským, pak zde přespál. Nakreslil i zříceninu Týřova, odpovídala jeho romantickému duchu. Kdo ví, ve kterém koutu výčepu odpočíval a o čem přemýšlel... Lehko mu asi nebylo, končil studia, dívka, s níž chodil, čekala děcko a jemu nezbývalo než shánět zaměstnání. Pokud možná co nejdál od Prahy, od míst, která mu připomínala - co připomínala? Dobré chvíle? Zlé? Kdyby dobré, nespěchal by pryč. Snad touha uniknout lidským řečem, které nastanou, jakmile se jeho nemanželské děcko narodí, ho hnala někam daleko. Byl prý v té době - v létě 1836 - bledý a zasmušilý. Kdo by nebyl. Matka mu stále vyčítala jeho lásku k Lori a po básníkově smrti dokonce prohlásila, že „...všeho toho neštěstí je vinna ,ta‘. Že neměl chodit do Truhlářské ulice (kde Lori bydlela), že jen stud skrze ni jej vyháněl z Prahy.“

Zdá se to pravděpodobné. Nyní jsme však teprve v letních měsících roku 1836, kdy Mácha hledá zapomnění mezi přáteli; kolikrát se spolu toulali českou zemí, prolézali staré hrady a obdivovali přírodu.

„Záliba v romantice přešla mu do krve. Často odpoledne vydal se na cestu z Prahy do lesů křivoklátských, kolik dní potuloval se po lesích, někdy i v noci, živil se, čím se dalo, dosti bídne, zapřádal hovory s hajnými a uhlíři, jindy opět vyhledával tlupy cikánů a pozoroval je,“ vzpomínala Marie Červinková-Riegrová. A potom pokračovala:

„Jednou vyšli společně Mácha, Strobach, Břetislav Trojan a Rieger a dorazili večer do Tejšova. V hostinci nemohli na netečném hostinském vymoci žádné večere; a tu Mácha povstav, hostinskému - velikému habanovi - vážně řekl: ‚Víte-li pak, kdo já jsem? Já jsem komisař policejní, a jestli nezaopatříte těm pánům cestujícím všecko, čeho si přejí, uvidíte, co se bude dít.‘ Po těch slovech byl hostinský jako vyměněn, hned se šukalo a shánělo po domě i po celé vesnici a zanedlouho dostali cestující dobrou večeri. Druhého dne, časně vstávše, šli na Žebrák a Točnick. Mácha je vedl a vykládal jim památnosti hradů; pak se od nich oddělil, ubíraje se k Litoměřicku... Ostatní obrátili se ku Praze, a poobědvavše v Žebráce, dorazili ještě téhož dne k desáté večer pěšky až do Prahy. Jeden z nich však namáhání to odstonal.“

Třeba seděli tady v rohu, kde teď stojí obrovitá moučnice, odpočívala víc jak sto let na půdě, nyní slouží na lůžkoviny. Malé okénko, spojující výčep s kuchyňkou, bylo pootevřené a čas od času se v něm objevila tvář hostinského, který s obavou pozoroval pány, jestli jim chutná večere. Chutnala, z Prahy je to sem dobrých šedesát kilometrů. Co bylo dál?

Oheň praská, plameny ozařují nepravidelně místnost, občas vypadne oharek, zříceniny Týřova dávno zmizely ve tmě, tenkrát byly zachovalejší než dnes. Aspoň podle Máchovy kresby.

Ano, co bylo dál... Snad spali v podkroví (nyní je tam pracovna), snad venku na zahradě, noc byla teplá, hvězdy vysoko. Těla jsou unavená, ale tyhle chvilky patří k nejkrásnějším, padají věty, vzpomíná se na Prahu, na školu, za pár dní (či týdnů) nastanou prázdniny.

Jak pro koho. Jak komu... Trojan, mladší o šest let než Mácha, má před sebou vyhlídku na dobré léto. Stále mu bzučí hlavou verše, píše povídky, jeho jméno je už známé jak ve Květech, tak v Časopise Českého musea (Šírotkové, Prstýnek, Zpěv na moři) i v České včele (Staroměstská věž, Zpěv krále lesů, Raněný). Už před časem si Mácha posteskl (24. října 1835) v deníku: „Četl jsem Trojanovu báseň. Báseň je dobrá. Nevydám-li brzo své básně, budu je moci brzo čisti, však ne co své, vydané...“ Snad běželo o skladbu Cizinec nebo Poslední zpěv, vyšly v listopadu 1835 ve Květech. Nyní leží František Břetislav Trojan vedle, je plný nadšení nad noční oblohou a Mácha v jeho slovech poznává mnohé své myšlenky.

Opodál Strobach, ano ten, s nímž byl Mácha před časem v Itálii. Antonín Strobach, právník a pozdější autor mnoha článků a odborných knih (třeba Památný spis o udržování vltavských jezů...). Ted' má dvaadvacet let - je o čtyři roky mladší než Mácha - a kdepak by ho napadlo, že bude za čas pražským primátorem. Na kroměřížském sněmu se bude střídat v předsednictví, ve Vídni na říšském sněmu ho jednou zvolí prezidentem. Vzhlíží k Máchovi s pokorou.

Nejmladšímu z celé družiny Františku Ladislavovi Riegrovi bylo sice teprve osmnáct, ale mohutná postava ho činila starším. I on měl už několik básní uveřejněných ve Květech, a výlet s Máchou, jehož si vážil, uspokojoval jeho ctižádost. Cítil dobře nadřazenost básníkovu, někdy i jeho povýšenost a zvláštní postavení mezi mladými, Mácha si je všechny podroboval i získával - a Riegrovi bylo dnes po celý den (při pomýšlení, že i jeho si Mácha vyvolil za druhá k výletu či že s jeho přítomností souhlasil) výborně. Hlaholil, hlasitě se smál při každém Máchově vtipu a snažil se, aby se zavděčil. Jednou bude „vůdcem národa“, politikem a reprezentantem, mezitím uplyne několik desetiletí, Mácha se stane klasikem i pojmem a Rieger s pýchou zavzpomíná na dnešní výlet.

Ted' žije touto chvílí, pozorně naslouchá hovoru starších, připraven k okamžité poznámce, vděčen za jakoukoliv Máchovu větu. Cítí se dobře, proč ne, čekají příjemné prázdniny...

A tak plynou večerní hodiny a ti tři snad ani netuší, jak je Máchovi. Mlčí víc než jindy, jeho věty jsou nenadále ostré, pak se je snaží zmírnit nuceným veselím. Trojana, Strobacha ani Riegra nic nenapadne. Nebo přece? Kdo to může vědět... Ale ne, známe dnes mnoho materiálů a ze všech vyplývá, že Mácha o své situaci s nikým - s nimi ani s jinými ze svých druhů - zatím nemluvil. Tajil ji, proč také vykládat, že se bude muset oženit a že jeho Lori čeká dítě. Má hlavu plnou černých myšlenek, vniknou do mozku, nedají se zapudit. Jako červi. A tak leží naznak, a zatímco ti tři hovoří o svém nadšení z královských lesů, o setkání s uhlíři, o tajuplných sklepeních týřovického hradu, o vodním toku šumícím dole v údolí, jemu tenhle hovor plyne kolem uší, podoben proudu Berounky. Už se nikdy nedozvíme, kdy došlo k obratu v hovoru, najednou tu bylo konstatování, že jemu, Máchovi, zakrátko skončí škola, dá sbohem právnické fakultě - a co dál?

Ti tři nevědí, jakého bolavého místa v jeho duši se právě dotkli, jaké duchy vyvolali. Otázka ještě zní večerní tmou, ano - co dál?

Ví jedno: že nechce zůstat v Praze. Jakékoliv přemlouvání je marné a zbytečné. Nechápu, nemohou znát všechny ty chvíle s Lori, chvíle cudné i necudné...

- Půjdu z Prahy... říká poněkolkáté.

Nerozumějí mu. A on nepodává vysvětlení, nikdy se svým přátelům, natož známým, nezpovídal, necítil nutnost. Často se naopak dostával do protikladného postavení, kdy si připadal výš, nad nimi, proč by jim tedy měl vykládat své těžkosti.

Snaživý Trojan poznamenává, že jim bude všem chybět. (Zapamatujme si jeho křestní jméno: František Břetislav; existuje totiž další Trojan v okolí Máchově: Alois Pravoslav, pozdější významný český politik. Oba byli vzdáleně příbuzní, a oba poměrně blízcí Máchovi, v pozdějších dopisech z Litoměřic na ně nezapomíná a připisuje: „pozdravujte pány Trojany...“)

Mácha to odmítá mávnutím ruky, ale ví - tak jako druzí -, že je to pravda. Tohle pomýšlení mu dělá dobře.

Strobach ještě říká, že v Praze by našel mnohem víc příležitostí k zaměstnání než někde na venkově.

Pak zavládne mlčení. Osada už dávno spí, dřevaře nezajímají hvězdy na vysokém letním nebi, i v hospodě šli spát. Tehdy najednou prohlásí František

Břetislav: - My Trojanové máme v Litoměřicích příbuzného-advokáta...

Mácha se zvedne. Zná to město, toulal se kdysi tamější krajinou. Před časem si poznamenal do svého zápisníku seznam „hradů spatřených“ a tady pod číslem 30 zapsal „Kamejk“ - Kamýk u Litoměřic, a hned poté (číslo 31) „Vopárna“ - Oparno u Lovosic.

Trojan tuší, že vzbudil zájem, a tak pokračuje: - Jmenuje se Josef Filip Duras a je notářem a justiciářem na několika statcích, co patří klášteru.

Justiciář, dnes bychom řekli vrchnostenský právní úředník. Současně i notář - tedy přesně to, co Mácha hledá. A potřebuje. Navíc daleko od Prahy. Přitom Litoměřice nejsou žádná vesnice, mají tam i gymnázium a biskupský kněžský seminář. Denně asi jezdí do Prahy dostavník, takže určité spojení by existovalo. Posadí se a podívá se na Trojana, trochu se pousměje:

- Děkuju, to je dobrá zpráva.

- Všichni ho tam znají, a on si nás, Trojaný, taky pamatuje... Stačí se odvolat na naše přátelství.

František Břetislav je šťastný, i když přesně neví, co se odehrává v Máchově hlavě. Ale váží si ho, třebaže jeho Máj, co nedávno vyšel, je pro něho příliš těžký a snad i nesrozumitelný. Snad právě proto cítí k Máchovi ještě větší úctu než dřív.

Potom už bylo ticho.

Druhý den - podle toho, co později vyprávěl Rieger - šli na Točnick a Žebrák. Zopakujme ještě jednou tu větu: „...Mácha je vedl a vykládal jim památkami hradů; pak se od nich oddělil, ubíraje se k Litoměřicku... Ostatní obrátili se ku Praze, a poobědvavše v Žebráce, dorazili ještě téhož dne k desáté večer pěšky až do Prahy.“

Uvažujme:

Večerní hovor mezi Trojanem a Máchou je nedoložitelný, jeho obsah je však dán naší hypotézou, že se o notáři Durasovi dozvěděl Mácha až během výletu na hrad Týřov. Důvody? Litoměřice leží (přibližně) severně od Prahy, Týřov jihozápadně. Kdyby měl Mácha v úmyslu jít shánět své místo do Litoměřic ještě před odchodem z Prahy, vypravil by se asi s kamarády na výlet za památkami někam severně od Prahy. Aby mohl druhý den - po „spatření hradů“ - pokračovat dál na sever do Litoměřic... Ale oni vyšli z Prahy téměř opačným směrem, jihozápadním, a měli „v plánu“ Týřov, Točnick, Žebrák. Pro Máchu to znamenalo - jakmile slyšel od Trojana o existenci notáře Durase v Litoměřicích - obrovskou zacházku... Běželo mu však o mnoho, potřeboval získat místo. A jestliže k Durasovi měli příbuzenský, vztah právě Trojanovi - a ti patřili relativně vzato k blízkým Máchovým přátelům či známým, potom chápeme básníkovo okamžité rozhodnutí. Už ani neobědval s trojicí Trojan-Rieger-Strobach, vyložil jim pouze historii Točnicku i Žebráku a „pak se od nich oddělil“: pustil se znovu přes křivoklátské lesy směrem na sever, směrem do Litoměřic.

Jde za svým osudem.

Jde vstříc smrti.

24. října 1836, pondělí večer, Litoměřice

„Čekám pořád psaní a žádné nepřichází, pročpak se mi nepíše? V neděli přijela pana justiciára panímáma a pí sestra, přinesly toho s sebou hromadu, dostal jsem koláče a víno, skovám to až do středy, kdyby někdo přišel z Prahy.“

Mácha se zamyslí, ne, lepší by bylo, kdyby nikdo nepřišel. Protože jakmile by se zde objevila Lori, znamenalo by to, že Ludvíček, jeho synek, je mrtvý. Ale ne, to přece není možné, aby zemřel... Proč by to nebylo možné? Když naposledy odcházel on, Mácha, z Prahy, byl Ludvík nemocen. Všichni kolem se děsili a hovořili o nejtragičtějších možnostech. Vždyť s tím před několika dny sám vážně počítal, napsal tehdy - 18. října 1836 - rodičům: „Hned jak toto psaní dostanete, odepište mi, jak se chlapci vede, je-li mrtev, musí na Volšanském hřbitově zvláštní hrob míti, nejkrásnější pravím, neboť měl on mým jediným dítětem býti.“

Slovo „jediným“ podtrhl.

Také by sem za ním mohl přijít jeho bratr Michal, dnes je pondělí, do středy koláče vydrží a Michal by měl radost, třeba přijede s věcmi, které se musí přestěhovat z Prahy sem, do Litoměřic...

Podíval se na poslední větu, v pokojíku bylo chladno, blížil se konec října, vítr profukoval okny. Vstal, vzal si kabát, byl zmačkaný a ještě trochu mokrý. Vzpomněl si na včerejší příhodu a na tváři se mu objevil úsměv. Musí jim to napsat, bylo to velké dobrodružství. Chvilí přemýšlel a pak se pustil do pokračování dopisu, nadepsaného „Milí rodiče a bratře!“

„Večer jsem ležel na Radobýlu v neděli, na jednom velkém vrchu za Litoměřicema, už bylo tma; a vtom vyšel v Litoměřicích oheň. To jsem viděl z toho vrchu. Tak jsem běžel honem do Litoměřic; asi tři čtvrtě hodiny jsem měl co běžet, než jsem tam doběhl, a přece jsem byl jeden z nejprvnějších u ohně. To byl ale oheň; jedenáct stodol, samé obilí, najednou hořely, a vítr do toho foukal až hrůza; takovou jasnost a horkost jsem jakživ neviděl. - Hořely stodoly po obou stranách silnice a vítr hnal plamen přes silnici, tak žádněj nechtěl předběhnout, a přece tam vzádu žádněj nebyl. Tak jsme se přeci odvážili čtyři. Já jsem slík kabát a klobouk a jeden mi polil hlavu vodou, aby mi vlasy nechytily, a běžel jsem okolo třech po každé straně hořících stodol a za mnou ještě tři lidi. Just byl ale největší čas. Mezi dvěma stodolama je krátká zídka a v té jsou vrata; jedna stodola hořela a druhá ne; ale vrata mezi níma už hořely; kdyby byly vrata dohořely až na druhý konec, byla by od nich ta druhá stodola chytla. Tak já a kominík jsme ty hořící vrata, protože byly zavřeny, přelezli, roztloukli jsme závory a porazili jsme je a vyhodili jsme je na silnici, pak jsem vylez na stodolu na špic a sedl jsem jako na koně, a ti druzí mi podávali vodu a já jsem furt střechu políval, aby nechytla; ale sotva jsem tam vydržel horkem a větrem; vždycky než jsem vodu vylil, musil jsem si ksicht natřít a napít se. Tak jsme tu stodolu a celou tu linii za ní zachránili. Potom teprva přišly stříkačky, když byl oheň už slabší, protože by jim koně dřív byli nepřeběhli po

silnici skrz plamen. Dnes v pondělí ještě pořád tam hoří. - Pan justiciár jel pryč, a doma tady je 7 ženských a žádnéj mužskej, jen já, kdyby se to tak dnes bylo stalo! - Není to od nás ani sto kroků, zrovna za městem, to by byl virvar. Papíry a všechno je ve sklepe, budu mít co rovnat. - Když jsem přišel k panu justiciárovi se podívat, když už přestávalo hořet trošku, tak jsem byl celý mokrý; povídal mi, že mám dřív pamatovat na něho a naše papíry než tam jít hasit; ale večeri jsem dostal, protože skrz ten oheň pozdě večereli a já k tomu zrovna přišel.“

Přestal psát, ještě teď slyšel justiciárův hlas, vyčítající, že se nestaral o kancelářské materiály. Pravda to byla, Mácha to věděl, jenže ve chvíli, kdy vypukl požár, ani nevzpomněl na pana Durase a jeho možné problémy. K ohni ho hnalo cosi podvědomě (teprve literární historikové pozdějších dob z toho učinili snahu pomoci druhému, šlechtetnost, ačkoliv spíše lze hovořit o touze být všude první, v čele. Snaha vyniknout nad ostatní měla vždy dvě stránky: v každém století).

Vzdychl. Kdyby tu byla Lori...

Nežilo se mu tady dobře, stále cítil prozatímnost. Když odcházel z Prahy sem do Litoměřic, 27. září 1836, dostal od rodičů tři dvacetníky. Lori byla v nejvyšším stupni těhotenství a on se vydává na cestu za živobytím. Opouští domov z furiantství nebo z nutnosti? Copak nemohl těch několik dní - pokud by se nenarodilo dítě - zůstat ještě v Praze? Snad ne, snad měl vyjednáno s Durasem, že nastoupí 1. října 1836.

A tak se tu prozatímně zařídil, v Praze mezitím jeho bratr připravuje svatbu, pochopitelně podle instrukcí, které mu dal Mácha před odchodem do Litoměřic, dopisy jdou dlouho, je z toho nervozita a neklid. Pan justiciár Duras se domnívá, že přijal ženatého praktikanta, Mácha se mu nepochlubil svou situací, styděl se za ni. Když ho Duras navštívil v jeho podnájmu, a řeč se pravděpodobně dostala i na takové téma, jako je žena a domácnost, namluvil básník justiciárovi, že je ženatý... Což nebyla pravda, do svatby chybělo pár týdnů... Snad Mácha počítal s tím, že se Duras nedozví o jeho lži, vždyť 8. listopadu budou v Praze tiché oddávky a Lori se vzápětí nato objeví v Litoměřicích jako paní Máchová... Proč si tedy dělat ostudu a vykládat Durasovi, jaká je skutečnost?

mlčí, hledí do prázdna, právě ho napadlo, že by sem třeba mohla Lori přijet i před svatbou. Pak by ji jakoby doprovodil zpět do Prahy, řekl by justiciárovi, že je tam třeba zařídit mnoho záležitostí, týkajících se stěhování, snad by na ty dva dny dostal volno, v Praze by byla svatba - a potom znovu sem, do Litoměřic.

Zkusí to navrhnout. A tak pokračoval:

„V neděli po Všech svatých je tu v Litoměřicích posvícení, to abys tu, Lori, byla, byli bysme nepochybně u p. justiciára pozvaní; to bys přece věděla jednou, co se jmenuje dobře jíst. Je už bažantů, zajíců, srnců atd. a vína nachystáno až běda; plný sklep.“

Přeskakují mu myšlenky, uvědomuje si, že to pozvání (aby sem Lori přijela) je pouhé gesto, reálná situace je jiná, říká se jí zima. Udělá tedy pomlčku a píše dál:

„Jak dostanu peníze, koupím kamenné uhlí k topení, je prý zde laciné, a dříví je sáh za 11 i za 15 fl.“

Teplo znamená domov. Až tu bude praskat v kamnech, zlepší se i nálada. Podívá se kolem sebe a vidí poloprázdný, smutný pokoj. Co všechno tu chybí... Aniž by v dopise udělal jakýkoliv přechod, básník Máje prozaicky pokračuje:

„Věci, co bych tu rád viděl a co tak vím, že jich bude potřeba, jsou:

1. sekyrka
 2. kleště
 3. vidlice
 4. lopatka na uhlí
 5. pres
 6. pukličky
 7. ...mísa na polívku
 8. ...nička
 9. ...jeden svícen
 10. hospodáříček
 11. struhátko
 12. šráček na vanu
 13. hrnce a talíř hliněný
 14. žehličku
 15. moždíř
 16. vál a váleček
 17. kisnu na uhlí
 18. kořenku a troudník
 19. provazy na půdu
 20. noční hrnec /cínový/
 21. měchačky
 22. mašlovačku
 23. černé sukno na záplaty
 24. ty firhaňky
- a mnoho jiného...“

Snad až překvapí tento seznam, vzpomeňme na verše o „zemi krásné, zemi milované“, na verše o oblacích, o pozdním máji, kdy „hrdliččin zval ku lásce hlas, kde borový zaváněl háj“ - a najednou soupis, v němž se nezapomíná na hmoždíř, žehličku, lopatku na uhlí, podstavec (šráček) na vanu, soupis, obsahující nástavec na svícen (= hospodáříček), kisnu i nočník, v závorce cínový.

Dýchá z toho naprostá věcnost. Plně ji pochopíme, až se dostaneme k jeho zašifrovaným větám v zápisníku. Neboť v Máchovi byly dvě složky - a kdo si nechce narušit tu první (jejíž zobrazení máme perfektně zachycené v básnickové soše na pražském Petříně, v soše jímavého až sentimentálního jinocha s něžnou

tváří, ověncenou kadeří a snítkou kvetoucího šeráku), pak ať raději toto naše vyprávění odloží. Zůstane mu v duši Mácha, tak jak je konvenčně líčen víc jak sto let, zůstane mu obraz, jehož polovina je pravdivá. Někomu to postačí.

Tak tedy hrnce, pokličky, provazy na půdu. Lori tomu všemu vdechne život i třeba krásu. Neboť talíř hliněný zůstane vždycky pouhým talířem, pokud ho nevezme do ruky žena. Ať milenka nebo matka.

Mácha znovu přestal psát. Vzpomněl na maminku. Na tu drobnou ženu s modrýma očima a bílou pletí, ženu jemnou a znalou české historie. Pocházela z rodiny hudebníků Kirchnerů, varhaníků (básníkův dědeček hrál u Svatého Mikuláše), byla o dvanáct let mladší než její manžel Antonín. Původně mlynářský tovaryš (1769-1840), potom voják, posléze krupař. Někdy koncem roku 1808 se oženil, to už mu bylo ke čtyřiceti. Když se mu narodil první syn Ignác (naš básník Hynek), bylo to 16. listopadu 1810, pracoval v některém pražském mlýnu. Jeden z Máchových spolužáků - Václav Mach - napsal později vzpomínky, kde uvádí:

„Rodiče Máchovi (otec tuším Antonín, matka Marie) byli skromní, nábožní lidé, žili klidně z krupařského obchodu, měli ještě jednoho syna (Michala), ten byl mnohem menší a mladší Hynka, byl mlynářským a přicházel domů vždy jen v sváteční dny k obědu. Měl, jak určitě vím, na jedné ruce čtyři prsty srostlé. Otec byl velký, silný muž, jemu byl Hynek podoben, byl velmi tichý, zdlouha a málomluvný, byl ale pilným čtenářem starých knih. Máteř byla malé, jak se říká drobné postavy, bílé pleti, měla oči světlomodré. Byla tichá a povážlivá, byla ducha bystrého, výmluvná, v české historii tak jako manžel obeznalá. Měl jsem vždy za to, že to jen ona byla, kteráž záhy vstúpila v Hynkovi lásku k otčině.“

Také Karel Sabina líčí Máchova otce obdobně: „...dobromyslný, šlechetný muž, pravý ráz bodrého, cizotou neporušeného Čecha, řemesla mlynář...“

Máchovi tehdy - v době narození syna Ignáce, který se později psal Hynek - bydleli v Praze na Újezdě čp. 400, v jednopatrovém domě nazvaném U bílého orla. Koncem 19. století prodělala celá ulice stavební přeměny, takže dům čp. 400 byl zbořen a na jeho místě (i na místě sousedního stavení) postaven nový činžák, který dostal číslo 401. Nynější dům čp. 400 stojí v prostorách bývalých domů čp. 398 a 399.

Jan Neruda napsal, že dům U bílého orla měl mansardu, a právě v ní že se narodil Hynek. Dole prý býval hokynářský krámk a hospoda.

Tady, mezi zahradami, Vltavou a petřínskou strání, prožil Mácha své první roky; nevíme o nich nic, tak jako neznáme podrobnosti ze života jeho rodičů. Po finančním krachu v roce 1811 se jim dobře nevedlo, Sabina později poznamenal: „I na rodičích Hynkových jevílo břímě zlých časů skličující svou moc, takže přísazující skrovné své jmění, úplného nedostatku a zřejmé chudoby se uvarovali,“; avšak poznali, co je to nouze. Proto se stěhují do čtvrtí, kde se žilo laciněji, nejdříve ke kostelíku sv. Petra do tamější Mlýnské uličky (dnes Lodecké), později - v roce 1822 - do Benediktské ulice (dnes Královodvorské), ležící poblíž nejchudší pražské čtvrti, Františku.

Abychom byli přesní:

Mlýnská čp. 1182/11, dům U Horských,
Benediktská ulice. čp. 689/1., potom
Benediktská ulice čp. 690/1., dům U Bomovských

Tehdy otec Mácha viděl, že zdraví odchází, po padesátce se už dýchá hůře, a tak si sehnal lékařské vysvědčení, že má dnu a průduškovou i plicní tuberkulózu, prý několik let. MUDr. F. Ringelberg a MUDr. J. Fink mu 15. března 1822 potvrdili, že své řemeslo - mlynařinu - dělat nemůže a že schvalují, aby provozoval nějakou živnost. Pražský magistrát si dal na čas, než odpověděl na žádost, teprve za čtyři roky (21. 11. 1826) mu dovolili zřídit si krupařství. To už Máchovi bydleli na Dobytčím trhu v domě U Hrbků čp. 551/11.

Ale nyní jsme teprve u básníkovy dětství a prvních kroků. Jinými slovy: v Mlýnské uličce poblíž kostela sv. Petra. Sem, do zdejší farní školy chodil Mácha - a těžko říct, zda rád, či s nechutí. Karel Sabina, náš hlavní průvodce básníkovým životem (napsal Úvod povahopisný, který vyšel v roce 1845 v prvním sešitě Spisů K. H. Máchy; Spisy měly pouze jeden sešit, na další už neměl básníkův bratr Michal peníze) poznamenal:

„Již co chlapec byl pln života, pohyblivý, zkoumavý a v jistém ohledu i pilný žák, jak to pozůstalé školní vysvědčení dokazují. Ví se o něm, že již v prvním týhodnu školních návštěv celou abecedu dobře z paměti uměl a ku konci druhého týdnu již vzorně slabikoval i četl. Připomenouti však se musí, že nikdy nenáležel k oněm tichým bledým školákům, kteří bez nadání a ohně, od učitelských nedoukův za mravné a pilné žáky držáni, nebývají jiného nic nežli neduživé stroje svévolnosti sprostoučitelské a očekávání o sobě vzbuzenému v pozdějších letech nijakž zadost nečinívají.“

Převédeme-li si šroubované Sabinovy věty do hovorového jazyka, lze jim rozumět tak, že mladý Ignác nepatřil k hochům ve vyžehlených šatičkách, byl to kluk bystrý, chvílemi divoký - a co se týče dochovaných vysvědčení, neukazují nadprůměrný prospěch. I když Máchův inteligenční kvocient byl jistě vysoko nad normál.

Ještě dvě vzpomínky jeho současníků nám dávají možnost nahlédnout do těch nejranějších dob básníkovy dětství. V Akademických pamětech Václava Macha je tato pasáž:

„Na čelisti pod pravým okem měl podlouhlou jizvu dosti značnou, jak mi vypravoval, od pádu ze zvonu, když co chlapec ve věži u Sv. Petra pomáhal zvonit. Vylezl na lopatku zvonu a spadnuv, se poranil.“

Nebyl to tedy žádný nesmělý, tichý, zakřiknutý chlapec. (Poznámka na okraj: když se prováděl po převozu Máchových ostatků do Prahy v roce 1938 antropologický průzkum, univ. prof. J. Malý zaznamenal: „Důležitý nález byl učiněn na kosti čelní. Vpravo od střední čáry, těsně nad pravým obloukem nadočnicovým, nalézá se příčně probíhající jamkovitý důlek 19 mm dlouhý a 11 mm vysoký. Je to zhojená jizva po poranění kosti. Poranění vtisklo slabě kost, která

neodolala prudkému tlaku. Jde o známku vyhojeného poranění, pocházejícího pravděpodobně z mládí, kdy nebyly na lebce ještě vytvořeny nadočnicové oblouky, které by musely být v opačném případě také ranou postiženy...“ Běží o malou neshodu: v Machových pamětech se hovoří o jizvě pod okem, v lékařské zprávě nad obloukem nadočnicovým. Univ. prof. J. Malý k tomu dodává: „Rána, kterou při úrazu Mácha utrpěl, mohla proniknout kůží pod pravým okem a jejím výsledkem, když se zahojila, byla jizva, kterou tak přesně Václav Mach popsal. Úder při pádu nemusel však proniknout kůží nad pravým okem a mohl se projevit pouze tím, že slabě vmáčkl dovnitř mladou a měkkou kost. Toto vmáčknutí zanechalo stopu na čelní kosti.“ Je to možné: při pádu mohla vzniknout jednak tržná rána pod okem, z níž zůstala jizva, jednak prudký tlak poranil i čelní kost, což se tenkrát neprojevilo na kůži a bylo to zjištěno až nyní, při antropologickém průzkumu ostatků)

Kdyby tak Mácha věděl, kolik diskusí vzniklo o jeho pádu ze zvonu svatopetrského kostela... Že podobné kousky nebyly výjimkou, to potvrzuje i druhá vzpomínka, týkající se této doby. Napsal ji Karel Vladislav Zap, Máchův spolužák:

„Co jsme se nahráli a nadováděli na tom starém hřbitově před kostelem, k němuž tři nízké kulaté fortny vedly, na jichžto stupních vždy stará shrbená baba seděla. Pamatuji, jak jsme kolikrát utíkali, když nás v nejlepší hře ve ‚špačka‘ nebo ‚na školu‘ pan učitel in persona (osobně) s rákoskou v ruce překvapil, který se vždy ukrutně durdíval.“

Zap popisuje školu i vyučování, které spočívala v tom, že učitel Němec („špatně po česku mluvil“) spolu s učitelkou se snažili metlou vtlouci malým žáčkům do hlav „německý lesebuch a katechismus“, ačkoliv „mně smysl toho, co jsem četl, nikdy srozumitelným nebýval...“ Biflování německých vět, o jejichž významu neměli žáčci ponětí, bylo hlavní náplní svatopetrské farní školy - a abychom to posuzovali objektivně: nejen této školy, ale i všech ostatních. České hodiny patřily k výjimkám, Zap vzpomíná, jakou měli radost, když jim učitel oznámil, že „nový pomocník“ s nimi provede „české diktando“:

„Nemajíce ani pomyšlení o abecedě české, odpisovali jsme s ochotou, co nám na tabuli napsal: ‚Bílá barva jest barva nevinnosti.‘ Tenkrát mně neušlo poznamenání přítomného pana učitele, který poňuchav tabáku ze stříbrné piksly, vyřkl: ‚Hloupá to řeč, ta česká, v německém jsou čtyry; veliké začáteční písmeny a v českém jenom jedna...‘ - Mnoholikrát se tyto české hodiny opakovaly, to již nepamatuji, vím jenom, že byly velmi vzácné i že jsem z farní školy tu nejmenší známost mateřského jazyka svého nepřinesl.“

Takové byly poměry, v nichž Ignác Mácha začal se školní docházkou... Poněvadž se narodil v listopadu 1810, bylo mu v září 1816 necelých šest let, - a protože jeho bratr Michal přišel do školy až jako sedmiletý, můžeme předpokládat, že se také Ignác objevil ve farní škole poprvé až v roce 1817.

Svatopetrskou faru obsazoval český řád křižovnický, díky tomu se při vyučování občas vyskytovala česká „diktanda“. Důležitou úlohu sehrál - domníváme se - kaplan Ignác Knobloch, působil zde v letech 1820 až 1826, tedy v době, kdy se tu objevil mladičkový Mácha. V básníkově pozůstalosti se totiž našla malá knížka, psaná česky Michalem Kadaněm a nazvaná KYTKA VONNÉHO KVÍTÍ, která má pozoruhodné věnování: „K pilnému čtení obětoval tuhle knížku Hynkovi Machovi dne 10. září 1821 Hynek Knobloch, katecheta.“

Stojíme na počátku Máchova národního uvědomění? Zdůraznění shody křestních jmen - a nikoliv v německé podobě, ale v ostentativní české formě - může cosi napovídat...

Kdy přestoupil Mácha z farní svatopetrské na hlavní školu piaristickou, nevíme. Předpokládá se, že asi v letech 1817 až 1821 chodil do farní, pak - tedy až do roku 1824 - k piaristům. Tady se učilo v první třídě česky, teprve ve vyšších německy. Je možné, že Knobloch dal Máchovi Kytku vonného kvítí na rozloučenou se svatopetrskou školou, věnování má datum - jak jsme poznamenali - 1821. V básníkově pozůstalosti se našla ještě další učebnice, ta však už patří svým obsahem na hlavní školu: „Kniha k čtení pro žáky českých škol v městech a městečkách cýs. král. zemí. Díl druhý. O šlechetnosti. V Praze, v cýs. král. skladu normálních knih Léta 1821.“

A protože máme ještě Máchovo vysvědčení ze třetí třídy této hlavní školy, které je datováno 4. září 1824, lze předpokládat, že jeho školní docházka vypadala takto:

snad od roku 1817 do září 1821 svatopetrská farní škola,
ve školním roce 1821 až 1822 první třída hlavní školy,
ve školním roce 1822 až 1823 druhá třída hlavní školy,
ve školním roce 1823 až 1824 třetí třída hlavní školy.

Protože patřil k žákům chudým, dostal učebnici O šlechetnosti zdarma, svědčí o tom razítko na titulním listě: „Darmo pro chudé“.

O Máchových zážitcích či příhodách z hlavní školy nevíme téměř nic. Sabina tuto dobu odbývá dvěma větami: „Způsobem obyčejným uplynula mu doba školácká. Po prvních základech odbyl normální školy u piaristů.“ Pouze vysvědčení ze třetího ročníku této školy - kdy zde končí a přestupuje na gymnázium - napovídá cosi o jeho prospěchu. Je psáno německy, má pořadové číslo 12 a v českém překladu zní takto:

„Z c. k. hlavní školy ‚u piaristů‘ se tímto dosvědčuje, že Mácha Ignác, žák třetí třídy se v mravech choval velmi dobře a že se předmětům předepsaným na druhý běh naučil takto:

náboženství	dobře
biblické dějepravě	dobře
evangelium	dobře

II. dílu čítanky	dobře
čtení tištěné němčiny	velmi dobře
čtení psané němčiny	velmi dobře
čtení tištěné latiny	velmi dobře
čtení psané latiny	velmi dobře
počtům se zlomky	velmi dobře
počtům s trojčlenkou	velmi dobře
krasopisu německým kurentem	dobře
krasopisu písmem kancelářským	dobře
krasopisu latinkou	dobře
diktátu a pravopisu	dobře
německému jazyku	dobře
uvedení k písemným pracím	velmi dobře
čtení a psaní podle diktátu latinských slov	velmi dobře
v ohledu pilnosti byl	velmi dobrý

Tento žák zasluhuje tudíž, aby byl zařaděn mezi žáky první třídy s vyznamenáním.

Praha, 4. září 1824
Eustaeh Treutner
hlavní řed. správce

Quirin Menschik
učitel

Stupnice známek byla: velmi dobrý, dobrý, prostřední, slabý.

A ještě maličkost: Michal Mácha měl syna Václava, který kdysi prodal sběrateli Emanueli z Lešehradu, básníku z konce 19. století, zajímavé školní cvičení na téma Příběh Jozefa egyptského. Podle údajů Václava Máchy by to měla být práce jeho strýce, tedy básníka Ignáce (Hynka) Máchy snad z roku 1824, tedy třetí třídy hlavní školy piaristické. Mnoho chyb by nasvědčovalo, že autor - snad čtrnáctiletý Mácha - měl k správnému českému vyjadřování ještě dost daleko... Teprve novoměstské gymnázium, kam přišel ve školním roce 1824 až 25, výrazně ovlivňovalo jeho talent a nadání. „Rodičové chtěli jej na řemeslo dáti (vzpomíná Karel Sabina), dle vůle jeho však mu dovolili, aby gymnaziální studie nastoupil; neboť Hynek k řemeslu žádné chuti nemaje, zalíbil sobě učení vyšší, a rok po roce ubíhal a nikdy nezměnila se obliba mladíkova.“

Na štěstí pro českou, literaturu.

Je otázkou, zda to bylo štěstí i pro něho. Jako řemeslník, jdoucí ve stopách otcových, by snad měl jiný osud. V žádném případě by se neocítl tady, v Litoměřicích, kde téměř všechno, nač pohlédl a čeho se dotkl, vyvolávalo nedobrou atmosféru, tíseň. Okamžiků světlých zde zatím prožil - je tu necelé čtyři

týdny! - málo. Chápe, ta nálada pramení z desítky drobných věcí, stačí se podívat po poloprázdném bytě, po ubohém zařízení... Ne, pohodí hlavou, všechno se změní, jakmile se zde objeví jeho Lori.

Znovu se skloní nad desku stolu a pokračuje v dopise:

„Když jsem povídal, že tě, Lori, sem vezmu, tak mi hned všickni říkali, abych je nechal k sobě chodit na oběd; že mi bude platit každý 15 fn. na měsíc; je jich hromada; pan sekretář od magistrátu, aktuár, oficiál, pak co jsou zde absolvírovaní juristi, vašeho domácího pána syn taky, asi devět je jich; nelíbí už se jim také v hospodě jíst; nestojí to za nic. - Já jsem se jim smál; oni ale povídali, že mi nedají pokoj, abych prý už jen kupoval talíře a misky, třebas prý jen takový z černé hlíny. Ty (se) na tebe těšejí, až přijedeš; ale neboj se, nebude z toho nic; já nechci žádné společnosti ani několik děveček pro jedenáct lidí, když nás dva počítám, je (jich) přece třeba. - Naši hospodu, co chodíme jíst, strhali, a hrnce a talíře atd. je všechno roztlučeno, protože u ní hořelo, tak už zas máme po obědách, až někdy za týden zas.

Na Ludvíčka jsem se ani nechtěl ptát, bojím se odpovědi, protože vím, že kdyby bylo dobře, byste mi už byli psali; a pak se (bojím), jestli je mu hůř, anebo jestli už není živ, že zas budete plakat, když vám na něho vzpomenu. Jestli už mu Bůh odlehčil, tak sedni, Lori, na Stellwagen, může-li má matka, ať jede s tebou, aby ještě viděla vinice; na některých teprve sbírají víno. Jeďte s tím samým, co jsem jel já, on jede dobře a nikde skoro nestavuje; bratr vám poví, kde zůstávám. Pište mi ale hned, jak přečtete psaní.

Dopsal.

Očima přeletěl poslední řádky, ano, ať sedne na dostavník, a přijede... Jenže to by znamenalo, že je syn mrtvý.

Proběhla mu tělem bolest, blesk začal v hlavě a projel útroby, nikdo se nikdy nedozví, co v tyhle dny zakouší. Nejlíp je spát a o ničem nevědět.

Dole už taky dávno ztichli, domácí Lorenz zamkl, zaskřípěl klíč, tma zavalila město i Labe.

Mácha zhasil svíčku.

Slabikář, z něhož se učilo v tehdejší době...

25. října 1836, úterý šest hodin ráno, Litoměřice

Probudil se, okny sem vnikalo světlo, bylo však zataženo, podzimní čas. Pokojík s vybělenými stěnami studil, okna čekala na záclonky. Velká zrezivělá kamna budou snad dělat dobré služby, jen kdyby měl v nich čím topit...

Byl zvyklý časně vstávat. Když spal někde venku v lese či v hradních zříceninách, budil ho první úsvit a popěvek ptáků. Usmál se, vzpomínky na cesty vyvolaly dobrou náladu. Vášnivě rád se toulal českou krajinou, znal ji dobře, na mnohých hradech byl několikrát. A kreslil je, některé dokonce koloroval. Měl malířský talent, neškolený, zajímavý.

Vyskočil, natáhl si kalhoty, oblékl košili; co k snídani? Ne, koláče od paní justiciářové si nevezme, co kdyby někdo přijel z Prahy... Ukrojil si z bochníku krajíc, pořádný, silný. A udělal těch pár kroků k oknu. Jako by ho přitahovalo. Věděl to a nebránil se. Vždyť vlastně výhled z bytu ležícího v prvním poschodí způsobil, že si před víc jak třemi týdny s majitelem, ševcem Lorenzem, nakonec plácl.

S tím prťavým, maličkým Lorenzem, jenž si dole v přízemí otevřel asi před třiceti lety vinárnicku. Záhy dostala po něm přezdívku: Schustermannel. U ševcovského mužika, nebo U ševcátka, či U švícka.

Bylo zde vlastně litoměřické předměstí, na Janských schodech se tu říkalo, čp. 177. Tady se Mácha usídlil a hodlal založit domácnost. Několik let tu jistě pobudou, vždyť musí uzavřít studia, nejdřív apelační zkoušky, potom rigorosum. Na jednom konceptu se zachovaly jeho podpisy, kdy zkoušel, jak to bude hezky vypadat, až se podepíše Dr. Mácha. K tomu je však ještě daleko, příliš daleko...

Byt byl prázdný, bez nábytku, bez peřin. Musel si všechno vypůjčit. Od koho? U justiciára Durase to asi nešlo, nehodilo se to, i když víme, že Duras byl příbuzný jeho pražských přátel Trojanů. A Lorenzovi peřiny nazbyt neměli. První noci přečkal v místním hostinci, stálo to však dost peněz. Víme o tom z dopisu, který poslal domů hned po svém příchodu do Litoměřic. Je bez data, přesto ho však můžeme celkem dost přibližně určit: protože se v něm Mácha ještě ani slovem nezmiňuje o svém synkovi, nevěděl, že jeho Lori porodila už chlapce. Došlo k tomu v noci z prvního na druhý říjen - a poněvadž zprávu přinesl do Litoměřic Máchovi jeho bratr Michal až 3. října 1836, musel být list napsán 1. nebo 2. října:

„Milí rodičové.

Teď jsem sám v kanceláři a mohu něco pro sebe psát, tak jim píši. První den jsem slavil posvícení v Knobizi při tabuli, na kterou se nejméně dvacatero jídel předložilo a k tomu cyperské víno. - Druhý den zase na posvícení v Hobšovicích na faře také se zle nevedlo, ale v Litoměřicích - ač jsem byl a ještě zítra budu u p. justiciára u oběda - jde do živého - večere a nocleh stojí mne pokaždý 1 fl. 40 kr. v. č. Najal jsem si pěkný byt, a spát v něm nemohu, neb nemám na čem, - lidi, co jsou v domě, by mi dali peřiny, nemají jich ale než pro sebe dost. V pondělí přijdu do Prahy - to jest 10. t. měsíce října, jsou tak dobří a přichystají mi prádlo a peřiny -

a nějaké peníze od dovezení do Litoměřic - neb abych si zde dal něco dělat, nějaký nábytek - zde je dvakrát tak draho jako v Praze. Musím tedy všechno z Prahy si přivést buďto na lodi, bude-li místa, anebo musím k tomu mít celou fůru. - V pondělí 10. pojedu s panem justiciárem na panství a uvečer přijdu do Prahy - co do těch čas - - ? - Jestli mi budou chtít psát, tedy nejdéle do čtvrtka neb do pátku, pan Strobach ví adresu a napíše jim ho. Jedno psaní patří p. Strobachovi a druhé Lori. Panu Strobachovi ho donese Michal a Lori ho může pajmáma dolů dát, a nebude-li tam chtít jít, tedy o to žádám Michala. Až v létě bude moct pajmáma sem do Litoměřic přijet, já mám dva pokoje, kuchyň, atd., celé první poschodí, a hezčeji je tu než na Mělníku, z mých oken je všechny vinice vidět po celém Labi. Až přijdu do Prahy, ostatní. - Musím se dát do něčeho jiného. Sbohem.

Michala pozdravuji. Zůstávám upřímný syn Igz Mácha.“

Tento list je zajímavý. Z několika důvodů. Předně nám upřesňuje básníkovu cestu do Litoměřic koncem září 1836, kde prvního října musel asi nastoupit místo u notáře Durase. Datum dne, kdy vyrazil z Prahy, se přesně dozvíme za okamžik z jeho dalšího dopisu, tentokráte příteli Hindlovi. První den došel do vesnice Knovíz, kde měli posvícení. Pocházel odtud přítel Alois Pravoslav Trojan, jeho otec měl zde mlýn. A poněvadž víme, že byl příbuzným litoměřického Durase, uvažoval Mácha dobře: jednak ho na posvícení pohostí, jednak jistě něco vzkáže justiciárovi. Pro něho, Máchu, bude výhodné, když přijede do Litoměřic a řekne Durasovi: předevčírem jsem byl jako host v Knovízi u vašich příbuzných, a ti se vám dávají poroučet a vzkazují...

Druhého dne se stavil na faře v Hobšovicích, opět pojedl, i zde se právě konalo posvícení - a pak vyrazil na poslední úsek cesty; na jejím konci čekaly Litoměřice. Abychom si učinili představu, kolik stál nocleh s večeří - že tedy měl Mácha pravdu, hovořil-li o tom, že jde do živého - poznamenejme, že v jiném svém dopise uvádí: „na prvního jsem dostal 16 fn. stříbra, a každý měsíc dostanu teď 4 fn. stříbra mimo těch desíti.“ (1 fl. 40 kr. v. č. = jeden zlaťák čtyřicet krejcarů vídeňského čísla. Florenus = zlatý, název podle Florencie, kde se od roku 1252 razily, později se zmenšoval obsah zlata a vznikly dokonce stříbrné floreny; po státním bankrotu v roce 1811 se nově přepočítaná měna označovala pojmem ‚vídeňské číslo‘... Jestliže Mácha opravdu platil za večeří a nocleh zlaťák čtyřicet, bylo to dost, protože to znamenalo asi devítinu jeho celoměsíčního příjmu. Je však možné, že trochu nadsadil, aby ukázal, jak špatně se mu tady vede, přičemž za několik dní poté na to zapomněl a v dopise z 9. října napsal, že oběd u Zlatého jelena ho stojí dvacet krejcarů...)

V další části listu hovoří o nově najatém zdejším bytě - i o tom, že v něm nemá na čem spát. Poněvadž předpokládal, že se dítě narodí kolem 10. října, oznamuje, že má ten den jet s panem Durasem na služební cestu, a protože měla asi vést jižně od Litoměřic, tedy směrem na Prahu, že si večer toho dne ‚odskočí‘ domů... Netuší, že ve chvíli, kdy tento dopis píše, je už asi otcem.

K zásilce přikládá dva listy, oba dnes ztracené. Jeden dopis je pro Lori, druhý pro přítele Strobacha. (Zajímavé, že „pan Strobach ví adresu a napíše jim ho“ - rodiče adresu neznají... Souvisí to s tím, že Strobach byl při hovoru v Týřovicích,

kdy Trojan dal Máchovi adresu svého příbuzného Durase v Litoměřicích? Do jisté míry ano. Už K. Janský ve své máchovské monografii poznamenává, že dům, v němž si Mácha našel v Litoměřicích byt, patřil obuvníku Fr. Lorencovi, jehož žena Františka se zasvobodna jmenovala Strobachová. Je pravděpodobné, že byla v příbuzenském vztahu ke studentu Strobachovi, takže Mácha si z Týřovic odnášel nejen adresu na justiciára Durase, ale dostal od Strobacha i tip, kde hledat byt.)

Ještě dva detaily, dokreslující Máchův vztah k rodičům: jednak jim oniká („jsou tak dobří a přichystají mi prádlo a peřiny“), jednak počítá s tím, že matka (říká jí „pajmáma“) nebude asi chtít donést Lori jeho dopis; dojde-li k tomu, žádá o službu svého bratra Michala. Už v tomto Máchově tušení je naznačen napjatý vztah, který panoval mezi Lori a básníkovou matkou...

A konečně poslední poznámka: podívejme se na podpis. Není tu napsáno Hynek, pochopitelně ani ne jméno Karel (které Mácha přijal jako vyjádření svého vlastnictví), pouze stručné „Igz“ - tedy Ignác, psané ještě německy se „z“ na konci slova. Doma v rodině zůstal Mácha stále „Ignazem“, třebaže jsme hovořili o tom (a citovali vzpomínky jeho přátel), že rodiče byli pilní čtenáři knih a v české historii „obeznámeni“. Je to tím zajímavější, že se Mácha v této době už v listech přátelům podpisuje „Karel Hynek“ nebo jen „Hynek“. Své dívce Lori kreslí mnohdy místo podpisu holubičku nebo píše „Ignaz“ (je to německý dopis z května 1834, a pak vůbec poslední Máchův dopis, opět psaný německy, z 2. listopadu 1836, kde zkratka „Igz“ přímo hrozivá, vzteká a - jak uvidíme - i výhrůžná).

Chystá se do zaměstnání, pan justiciár je přísný, jeho věta, kterou uvítal svého amanuensis, když se vracel promočený od požáru předevčírem večer, byla studená. Do kanceláře - V Lange Gasse, jak se tu říkalo, je kus cesty, číslo popisné 199. Místnosti měli v prvním poschodí, vedle stál zdejší soud... Ještě že justiciárová byla tuze vlídná paní, jen o rok starší než Mácha, ta se vždycky tak mile usmála... Zarazil se, vzpomněl na svou Lori. Così ho k ní přitahovalo, dávno si však uvědomil, že je jiná, než původně myslel. Ale byla mu povolná, mohl ji trápit, a to mu dělalo dobře. Jeho Lori, která mu zkomplikovala život. Ne, tak se to nedá říci, on sám si ho zkomplikoval... Teď je už pozdě se bránit.

Ano, má dva pokoje a kuchyň, ta je dole v přízemí. Až si to zde zařídí, budou šťastni. A napíše tady mnoho nových věcí, hlava je plná námětů a fantazie, jen co dá do pořádku osobní věci. Psaní ho pronásledovalo jako vášeň. Nemohl a ani nechtěl tomu unikat. Už jako student na gymnáziu složil první verše... Jak vzdálená je ta doba. Když tenkrát v září 1824 vstoupil poprvé do budovy piaristického novoměstského gymnázia, byl vzrušen. Otvíral se mu nový svět, vzdálený ubohé čtvrti Na Františku, kde poblíž bydleli.

Novoměstské gymnázium, to byla na tehdejší dobu nádherná budova, postavená v roce 1820. Vonělo ještě novotou, a poněvadž tu učili jako profesori řádoví piaristé, říkalo se mu podle nich. V Praze existovala v té době ještě dvě gymnázia: takzvané akademické na Starém Městě, a další na Malé Straně. Dohled nad nimi (a vlastně nad všemi gymnázii v Čechách) měl „c. k. direktor studijní“ kanovník Franz Pöllner, Němec jako poleno; básník Vinařický mu přezdíval „Čechomor“.

Piaristické novoměstské stálo v místech dnešní třídy Na příkopě, kdysi se zde táhl hradební staroměstský příkop, později - v 18. století - byla tady vysázena alej,

takže v Máchově době se tu říkalo V starých alejích (na rozdíl od Nové aleje, což je dnešní Národní třída). Do vedlejšího kostela sv. Kříže musili studenti denně chodit na bohoslužby.

Gymnázia měla tehdy celkem šest tříd, z toho první čtyři se nazývaly gramatikální, poslední dvě humanitní. Každá třída měla pak ještě své jméno, u gramatikálních to byla parva, principie, gramatika a syntaxí, u humanitních poezie a rétorika.

Školní rok byl odlišný od dnešních zvyklostí, začínal 3. listopadu a končil 7. září. Studenti měli tedy prázdniny v září a v říjnu. Učilo se necelých dvacet hodin týdně a ve čtvrtek bývalo volno (podle vzpomínek tehdejších žáků). K nejdůležitějším předmětům patřila latina a náboženství, pak se vyučoval dějepis a zeměpis (známkoval se dohromady) a matematika; od třetí třídy přibyla řečtina. Dohromady tedy čtyři předměty, s řečtinou pět. Poněvadž každá třída měla svého třídního, který učil všechny předměty (šel se svými žáky čtyři roky, tedy celou gramatikou), stávalo se, že ty předměty, jež dobře neovládal, prostě odbýval. Věnoval se jen těm, které mu byly blízké.

Stupnice známek by nás nemusela ani zajímat, ale protože se zamyslíme nad Máchovými úspěchy či neúspěchy ve škole, uveďme ji:

Eminens	první stupeň
ad Eminentem	druhý stupeň
prima (jednička)	třetí stupeň, téměř dostatečná
secunda (dvojka)	čtvrtý stupeň, dnešní pětka
tercia (trojka)	pátý stupeň, poslední

Při hodnocení „mravů“ a „piluj“ odpadl druhý stupeň (ad Eminentem), takže byly známky čtyři.

Jestliže sečteme všechny Máchovy známky - jak z pololetí, tak závěrečné - dostaneme tato čísla:

chování	za šest tříd	1 x první stupeň
		11 x prima
píle	za šest tříd	1 x první stupeň
		9 x prima
		2 x secunda

Sečteme-li všechny známky ze všech předmětů za všechny ročníky, dostaneme:

7 x	první stupeň
19 x	druhý stupeň
29 x	třetí stupeň
1 x	čtvrtý stupeň (z náboženství).

Nejvíce lajdačil ve čtvrtém ročníku, nejlepší známky míval z matematiky (3 x

první stupeň, 7 x druhý stupeň, 2 x třetí stupeň), nejhorší známky dostával z dějepisu a zeměpisu, což se hodnotilo společnou známkou - a vzhledem k jeho zájmům (historie a cestování) to vyhlíželo jako kuriozita: neměl ani jednou za šest let známku prvního stupně, 4 x dostal druhý stupeň, 8 x třetí stupeň.

Tyto nevalné výsledky asi způsobily, že třebaže studoval s pozdějším slavným filozofem Augustinem Smetanou, nenašli k sobě cestu, Mácha byl příliš divoký, bujný, nezkrotný. A znovu se potvrzuje dávná pravda, že školní výsledky nemusí ukazovat či naznačovat pozdější životní cestu. Dalo by se to však vysvětlit i tak, že Mácha - tenkrát čtrnáctiletý - měl kolem sebe většinou desetileté studentíky, uctivé, poslušné. Dokládá to ostatně i jeho dopis z dubna 1836, kdy píše spolužáku Petru Veselskému: „Pamatuješ se na parvu, jak jsme se tam, totiž Ty, Já, Řezáč a nebožtík Richtr, chovávali. To byly tempora.“ - Ano, to byly časy...

Ještě jedna věc pravděpodobně způsobila, že Mácha, třebaže nadaný, házel učení za hlavu: jeho vášeň k četbě. Zatímco ostatní studenti z jeho třídy snaživě vyráběli domácí úlohy či biflovali náboženské poučky, Máchovi učarovaly knihy. Karel Sabina poznamenal:

„Již i v gramatikálních školách liboval si v čtení rozmanitých kněh, mezi nimiž dobrodružné rytířské pověsti první místo zaujímaly. Tu již brousila se obrazivost jeho na šedých výtvorech básnictví, jalového sice co do ceny, ale působením svým na nezkušenou mysl mladistvou mnohdykrátě důležitého. Polomrákota tmavých lesů, soumravné stěny zbořenin hradebních, velebné kobky staveb středověkých, vysoké klenby a tajemné chodby, vše ty malebné obrazy a zsinálé památky dávných věků zašlých... to byly předměty, jakéž Máchovu fantastickou mysl vábily. Zalíbení toto přešlo z kněh do života, takže již co student v nižších školách často si zatoužil po prostoru a po očitém pohledu na tyto krásy, jichž se byl v knihách dočetl. I vyšel si často na venek, kde u pozorování a požívání přírody již z mládí se s ní seznámil a spřátelil.“

O kus dál Sabina pokračuje a prozrazuje, že „předepsané školní zaměstnání má (alespoň) tu (negativní) výhodu, že jinoch hledá a nenasyčen vždy více čítá, až přijde k takovým zásadám a náhledům, na něž ani ve snách nepomyslel a od nichžto vždy dále pokračuje a vždy výše stoupá u vzdělávání sebe samého. To též u Máchy se jevílo. Nemohl se nasytit čtením i zkoumáním o věcech krasovědních...“

Řečeno jednoduše: školní vyučování vyvolávalo u Máchy prázdnotu, byl nespokojen a hledal tedy na vlastní pěst, kudy dál... Díky četbě rytířských románů, přeplněných tajemnými chodbami, zříceninami a temnými lesy, se dostával na podivuhodnou cestu, která později nemálo přispěla nejen k formování jeho povahy, ale i tvorby.

Tehdy už Máchovi rodiče bydleli na Dobytčím trhu - a také zdejší prostředí výrazně ovlivňovalo mladého hochu. Josef Bojislav Pichl vzpomíná, jak rodiče „provozovali na Dobytčím trhu krupařství... Zpředu nevelký krám, s moukou a vařivem, za ním kuchyňka a nejzáje do dvora jizba, komoře více než světnici podobná, byla celá místnost jejich živnosti a obydlí. V zadní jizbě té bydlel Karel sám, jelikož bratr jeho Michal, chasník mlynářský, jda za svým řemeslem, málo

doma se zdržoval. Sprostý stolek s dvěma židlemi! Postel a nad ní kytara jest to jediné, co z básníkovy nářadí si pamatuji...“

Podobně vyznívají i další svědectví. Na rohu Dobytčího trhu - dnešního Karlova náměstí - stával dům U kamenného stolu (proti kostelu sv. Ignáce) a vedle v jednopatrovém domku čp. 551 žili Máchovi. V Akademických pamětech spolužáka Václava Macha se o tom říká:

„Do bytu se chodilo krámem, kuchyňkou do přízemního staveníčka uprostřed dvorku. Sednice ta bývala nejspíše někdy pekárnou, byla jen o jednom okně obloukovém. V ní bydlel Hájek samotný, byla velmi tmavá. Temnost tato a osamělost bytu souhlasila úplně se smuteční duševní náladou Máchovou, jenž vždy jen snil o krásných a slavných časech vlasti a o porobenství, v jakém se nyní nacházíme.

Stejně hovoří i svědectví Sabinovo: „Na úsudek můj, že všechny vnady poezie jeho jako květiny, barvami sice i vůní omamující, avšak z hrobu vyrůstající, působí, odpověděl: ‚Za to nechť trudná komnata odpovídá.‘ Bylť to vskutku příbytek pro básníka Máchova rázu jako naschvál utvořený; síň podlouhlá, úzká, tichá a vždy soumravná a chladná, zář slunce nezameškala se na stěnách jejích, nízkým oknem ledva podlahy na okamžik se dotknuvši. V čele na zdi visel obraz Karlova Týna: postel, stolek, dvě stolice, skříňka na knihy a kytara, to byl všecken nábytek. U přítomnosti jeho mělo vše to vespolek s ním ráz zádumčivosti...“

Máme tu tři svědectví: Pichlovo, Machovo a Sabinovo. Všechna se shodují v typu místnosti, kde mladý Mácha žil. Respektive v její atmosféře... Obdobně působilo celé tehdejší náměstí, Dobytčí trh. Vedle kostela sv. Ignáce bývala kdysi jezuitská kolej, nyní přeměněná na špitál. Vojenský špitál... Ten nikdy nebývá veselý. Vpravo od domku, kde bydleli Máchovi, se vypínala Novoměstská věž s radnicí a věznicí. Před ní pranýř... Uprostřed náměstí, plného kaluží a dobytčího trusu, se krčily budovy kovárny, vězeňské nemocnice a vojenského skladiště. Opodál rozvaliny gotické kaple Božího těla... Zde také někde ležel černý kámen, kámen ‚s'atého‘, mající letopočet 1627, kříž a umrlčí hlavu. Mladý Mácha jistě znal tu pověst, která vyprávěla, že se tady za noci konaly kdysi podivné věci: popravy nepohodlných šlechticů i kněží. Pod kamenem se prý nacházela tajná chodba, stačilo, aby kat chytil černý balvan za roh, smýkl jím - a do šachty pod ním vhodil bezhlavé tělo... Prý ústila ve Faustově domě na rohu Dobytčího trhu.

A uprostřed toho všeho - špitálu, věznice, popravčího kamene, tajemné chodby - prožíval mládí, plné hrůzostrašné četby, Ignác Mácha, student novoměstského gymnázia...

Už tehdy se pokoušel o první básnické skladby. Zaznamenal to piarista Josef Václav Justin Michl (1810-1862, román o něm napsala Tereza Nováková pod jménem Drašar), jemuž v roce 1839 - tedy tři roky po Máchově smrti - vyšel Ouplný literaturní létopis čili Obraz slovesnosti Slovanův nářečí českého v Čechách, na Moravě, v Uhřích atd., od léta 1825 až do léta 1837. Michl v této své knize, jakémisi biografickém záznamu o životech a dílech tehdy působících literátů,

přinesl i heslo „Mácha Karel Hynek“. Píše se tu:

„...Již na gymnáziu počal básnití a plody této doby nesou v poměru k jeho mládí ráz hlubokomyslnosti na sobě. V tenže čas vešel s Goethovými spisy v známost, a jak důrazně tyto Máchu dojal, jeví se ve všech jeho potomních pracích.“

Podobně svědčí i Sabina: Máchovi byl Goethe bližší než Schiller, dokonce si později dělal obsáhlé výpisky z Fausta.

V této době - za gymnazijních studií - vznikají Máchovy německé pokusy (Versuche) i první česky psaná báseň, velmi ještě neumělá a naivní Straba, po ní Na hřbitově, z níž později Mácha utvořil i další báseň Pěvec. Kolem roku 1829 napsal báseň, tentokrát na objednávku k oslavě jmenin prefekta gymnázia Kajetána Vrány. Odkdy dokdy psal Mácha německé verše, těžko stanovit. Básní je přes dvacet, některé z nich zařadil do sešitu datovaného jím 1829 a označeného názvem Versuche (latinsky by se to vyjádřilo slovem tentamen - pokus, některé verše jsou označeny jako ‚pensum‘, tedy úloha), a jistě vznikaly za jeho gymnazijních studií, ale s největší pravděpodobností i později, po roce 1830. Psal je jako ohlas na četbu druhořadých německých autorů a v každém případě se jejich vznik prolínal s tvorbou psanou česky...

A tak běžely měsíce a roky. Poněvadž jeho otec pocházel z Měšetic, trávil mladý hoch prázdniny 1828 a 1829 tady, u svého strýce nebo tety. Vzpomínal na toto později A. N. Vlasák:

„S K. H. Máchou byli jsme vrstevníci v studiích gymnazijních, když on latinské školy u piaristů a já ony na Malé Straně v Praze navštěvoval. Seznámili jsme se o prázdninách roku 1828. Já jsem tenkrát meškal u svých rodičů v městečku Prčici a K. H. Mácha byl návštěvou u svého strýce v blízké vsi Měšeticích, kdežto otec jeho, mlynářský a později krupař (vedle domu) U kamenného stolu v Praze, byl zrozen. - V těch letech byl na panství přčickém v Malkovicích lesníkem František Ništera, známý jako milovník staročeských dějin, památek i pověstí a bedlivý čtenář kroniky Hájkovy; manželka jeho Alžběta (rodem Smetanova) obírala se čtením herbáře, znala všecky byliny, jejich tajné síly a účinky u lidí a zvířat, a lid okolní hledal u ní rady a pomoci v rozmanitých záležitostech života. Manželé ti měli jediného syna Františka Ništeru, který té doby jako spolužák spisovatele této vzpomínky na malostranském gymnáziu v Praze s výborným prospěchem studoval, jsa ve všech třídách prvním premiantem a královským stipendistou. O prázdninách navštěvovali studující z celého okolí rádi kolegu Ništeru v Malkovicích, někteří aby se bavili střelbou veverek, jiní aby poslouchali povídky starého lesníka. Někdy se nás sešlo až osm, mezi nimi kromě věhlasného pěvce Máje také znamenitý spisovatel Jakub Malý a mladší Chocholoušek ze Sedlce. Konali jsme krátké výlety na místa buď přírodou, neb dějinami znamenitá. Jednou navštívili jsme hrad Zvěřince. Myslivec vedl nás, zachovávaje tajemné mlčení, asi půl hodiny nejprv vzhůru lesem, potom po hřbetě horním a přes dva již mělké příkopy až na konec pohoří na hradiště zvěřinecké. Těmito jindy hlubokými příkopy býval hrad od